

Б. *Философская ницета марксизма. Сочинения* – М.: Наука, 1995. – 56 с. **8.** Шафаревич И. *Социализм как явление мировой истории.* – М.: Пресс, 2003. – С.9. **9.** Молотков А. *Социализм и христианство* – М.: Наука, 1995. – С. 72. **11.** Там само. **12.** *Наука самоосознания.* – Х.: ББТ, 2005. – С.283. **13.** Там само. – С. 288. **14.** Шафаревич И. *Социализм как явление мировой истории.* – М.: Пресс, 2003. – С. 25-26. **15.** Молотков А. *Социализм и христианство* – М.: Наука, 1995. – С. 74. **16.** *Бхагавад-гита как она есть.* – Х.: ББТ. – 5.29. **17.** Библия. *Первое послание апостола Павла Коринфянам. 13.1.* – К.: Пресс, 1997. **18.** Молотков А. *Социализм и христианство* – М.: Наука, 1995. – С. 75. **19.** Библия. *Евангелие от Матфея. 5.48.* **20.** Библия. *Евангелие от Луки. 17.21.* **21.** Молотков А. *Социализм и христианство* – М.: Наука, 1995. – С. 76. **22.** *Утопический социализм.* / Сост. А.И.Володин. – М.: Мысль 1982. – С. 57-58.

А. Коваль

ВИТОКИ І РОЗВИТОК ПАЦИФІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Логіка розвитку політології як науки та потреби політичної практики обумовили появу у ХХ столітті теорій мирного співіснування держав з різним суспільно-політичним ладом [7, с. 56]. Розробка цих теорій триває й досі, в тому числі процесу створення та діяльності пацифістських рухів, що пропагують мир і засуджують будь-які війни, а також приготування до них.

Канонічна політологія, вважаючи їх частиною суспільно-політичної діяльності держави, ігнорує той політичний досвід, коли пацифізм, як про це свідчить багатоміліардна історія Європи та США, та реалії ХХ століття у країнах Африки, Азії та Латинської Америки перетворюється на такий процес, який іноді може вплинути не лише на державне керівництво, але й політичну систему або політичний режим в цілому [11, с. 144].

На сучасному етапі спостерігається процес глобалізації, в основі якого є всесвітня економічна, політична і культурна інтеграція та уніфікація. Основним наслідком цього є світовий розподіл праці, міграція капіталу в масштабах всієї планети, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Не стоїть осторонь і проблема вирішення конфліктів мирним ненасильницьким шляхом, що є кінцею необхідною передумовою задля упередження збройних суперечностей та проєктування методів та принципів пацифізму як концепції миру на внутрішню та зовнішню суспільно-політичну діяльність у державі.

На нашу думку, саме пацифізм як антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких воєн незалежно від їх характеру й мети, і має вирішити проблеми становлення та розвитку політичних цінностей, які забезпечують злагоду в суспільстві, або окремих соціальних групах, стосовно основних напрямів розв'язання проблем, віру в бажаний і найкращий тип

політичної системи, у політичну мету, засоби її досягнення та уявлення про них [8, с. 121].

Сьогодні, спираючись на досвід країн світу, постає актуальне завдання дослідити історіографію та сутність пацифізму, проаналізувати його місце та роль у політичному житті України та визначити можливі ризики і переваги, пов'язані з діяльністю антивійськового напрямлення. Для цього необхідно докладніше розглянути витoki та сутність самого поняття «пацифізм» та виокремити особливості його функціонування. Якщо звернутися до політологічних довідників, то слід зауважити, що за ними пацифізмом може бути, по-перше, світогляд, який засуджує будь-які війни і вимагає миру на землі, та по-друге, міжнародний антивійськовий рух, що сформувався в другій половині XIX в., виступає принципово проти всяких воєн [14].

У перекладі з латині пацифізм – це миротворчий антивійськовий процес, який спрямований на втихомирення ненасильницьким шляхом заходів непокори. Представники цього процесу виступають за припинення практики військового дозволу політичних конфліктів [4, с. 35-41.]. Пацифізм – це переконання в тому, що всі війни є злом, наскільки б справедливою не була причина для боротьби. Це переконання часто ґрунтується на релігійній вірі, але має також і гуманістичні та політичні корені. Пацифізм тісно пов'язаний зі супротивом війні, але не тотожний йому, оскільки деякі рухи виступають проти воєн з огляду на непацифістські причини і за допомогою непацифістських засобів [5, с. 457].

На світанку західної цивілізації пацифізм виходив із настанов раннього християнства, яке буквально тлумачило Новий Заповіт, закликаючи «не противитися злу насиллям» і «підставляти другу щоку» [15]. Так, наприклад, християни відмовлялися служити у війську Римської імперії. Поступово християнська церква розробила теорію справедливої війни, яка була спрямована на обмеження воєнних дій і визначала справедливі причини виникнення воєн та справедливі методи їх ведення, але й дозволяла християнам воювати, якщо цього вимагала від них держава.

Проте в рамках християнської віри виникла й утопічна течія, спрямована на відродження й утвердження цілковитого пацифізму. На сучасному етапі розвитку цивілізаційного процесу до сект, що поділяють пацифістські переконання, належать квакери, меноніти, духоборці та свідки Єгови. У зв'язку з цим, деякі християни вважають пацифізм передусім релігійним, а не політичним явищем, хоча квакери завжди брали активну участь і в політиці [15].

В часи Відродження політичні мислителі висували на перший план світські аргументи проти війни. Зокрема, голландський філософ XVI століття Еразм Роттердамський піддавав критиці культ лицарства й ушлявлення війни, викриваючи всю дикість воєн [3].

Протягом наступних двох століть ряд політичних теоретиків переймалися проблемою, як забезпечити мир між народами, а після закінчення в 1814 році наполеонівських воєн, у Європі та в Сполучених Штатах Америки виникли народні рухи за мир. Ці рухи тяжіли передусім до ліберальних поглядів на

те, що економічний прогрес та співпраця, а також торжество розуму завдяки освіті зроблять непотрібними жорстокі і руйнівні війни.

Оскільки більшість прибічників пацифізму належали до кола ліберальних демократів, марксистів зазвичай відкидали його як «буржуазний» [16]. Але на початку XX століття соціалістичні міжнародні конгреси підтримали рух робітничого класу проти капіталістичних та імперіалістичних воєн, а меншість соціалістів теж були пацифістами і виступали проти всяких воєн. Супротив війні, включаючи страйки, дезертирство та заколоти, є також складовою анархістської традиції і зумовлюється виступом анархістів проти держави. Більшість анархістів визнавали необхідність застосування насильницьких методів політичного опору державі, але дехто з них теж був безумовним пацифістом.

Протягом Першої світової війни введення військового призову в Англії та Сполучених Штатах викликало масове поширення відмови служити у війську за велінням совісті з боку осіб, які не бажали воювати. З того часу пацифізм стали визначати більш точно як особисте зобов'язання ніколи не служити в збройних силах. Пацифізм такого роду найбільш поширений у країнах з протестантськими і ліберальними традиціями, які спонукають індивідів посідати свідому позицію, а також намагаються справляти вплив на уряди, домагаючись більш терпимого ставлення до відмов від участі у воєнних діях з релігійних переконань [18].

Багато хто з пацифістів стає дедалі більшим прихильником руху неучасті чи ненасильницьких форм опору, виступаючи проти расизму та інших виявів несправедливості, проти війн і приготувань до війни. На сучасну пацифістську думку справили вплив застосовані М. Ганді в Індії методи ненасильницької боротьби проти Британської імперії [13, с. 130]. У пошуках альтернативи війні пацифісти окреслили також можливості застосування організованого ненасильницького опору як основи політики оборони. З часів розроблення ядерної зброї інтерес до цих ідей значно посилюється. У середині пацифістського руху існують розбіжності в наголосах, наприклад між тими, хто говорить про необхідність проведення міжнародних переговорів і досягнення злагоди між народами, і тими, хто зосереджує увагу на ненасильницькому опорі політиці мілітаризму. Іноді розрізняють також безумовних пацифістів, які віддають перевагу особистій відмові брати участь у війні і виступають проти будь-якого застосування збройних сил, і пацифістів, які підтримують політичні заходи, спрямовані на запобігання війні, але можуть водночас і не відкидати можливість застосування сили такими міжнародними організаціями, як Ліга Націй або Організація Об'єднаних Націй. Багато учасників рухів за мир є пацифістами, але не безумовними [7, с. 124-126].

Пацифізм має й інші відгалуження. Багато хто з пацифістів відмовляється від застосування будь-якого насильства на рівні особистості - чи то у формі покарання, чи для самозахисту. Дехто намагається також поширити принцип ненасильства на організацію суспільства, доводячи, що це покладе край усім формам примусу та експлуатації. Пацифізм зазвичай включає переконання, що цілі визначаються засобами, отже, застосування насильницьких засобів

завжди матиме своїм наслідком насильство.

У більш широкому сенсі термін пацифізм відноситься до цілого напрямку думки і практичної діяльності в культурі західного світу, націленого на визначення того, коли застосування сили в політичних цілях є виправданим, і встановлення межі навіть і для такого виправданого застосування сили. У такому сенсі її джерела і прояви охоплюють релігійну та філософську моральну думку, теорію права, внутрішню і міжнародну звичаєву та позитивне право, воєнну теорію і практику. Однак у багатьох контекстах цей термін уживається в більш вузькому значенні. Одне загальновідоме спеціалізоване значення годиться тільки для класичної форми теорії справедливої війни, розробленої в добу Середньовіччя, в той час як для інших стадій розвитку більш широкого вчення існують інші терміни [6, с. 56-63.].

Отже, пацифізм – суспільно-політичний рух, який пропагує мир і засуджує будь-які війни, а також приготування до них. Перші пацифістські організації виникли у Великій Британії та США на початку XIX століття та стали досить суттєвими елементами європейської дійсності, Найбільш рельєфно відображені ці утворення у мирних конгресах, які скликалися з 40-х років XIX століття (перший мирний конгрес відбувся у Лондоні в червні 1843 р., другий – в Брюсселі у вересні 1848 р., третій – в Парижі в серпні 1849 р., четвертий – у Франкфурті в 1850 р., п'ятий – у Лондоні в липні 1851 р.) [3]. Особливістю їх діяльності стала багато чисельність, яка з кожним роком поширювалась – якщо на першому конгресі було 325 делегатів, то на п'ятому кількість учасників досягла 1200 чоловік. Надалі конгреси продовжували скликатися, однак їх значення зменшилось.

Саме в рамках пацифістського руху відбувалась еволюція старих ідей про вічний мир та повернення до старих європейських ідей та проектів. Але цей рух був неоднорідним за своїм складом, метою та формами діяльності. З одного боку, в ньому, особливо спочатку, досить помітно відчувався вплив революційно-демократичних рухів, які намагались створити деяку протипагу об'єднанням європейської реакції, поклавши в його основу ідеї загальноєвропейського миру та свободи. Серед діячів цього напрямку були Дж. Мадзіні, Дж. Гарібальді, В. Гюго, Л Блан [14].

Однак вже на перших конгресах, окрім революційно-демократичної течії, позначився активний вплив помірної-ліберальних кіл. Вони апелювали до загально гуманістичних настроїв, намагаючись знайти собі прихильників не тільки серед громадськості, але і в європейських урядах. Новим явищем стало включення до пацифістського руху представників урядових кіл, що поклато початок формуванню так званого «офіційного пацифізму». Розмежування всередині пацифістського руху і прояви «офіційного пацифізму» більш повно визначилося пізніше, але вже в 40-50-х роках XIX століття перші ознаки цього розмежування простежуються доволі чітко [14].

Нарешті, саме в другій половині XIX століття почали активно створюватися нові загальносвітові організації та союзи, які стимулювали появу всесвітніх універсальних ідей. Одночасно все активніше пропагувалися

європейські федералістські теорії, що виходили з кіл, пов'язаних з урядами європейських держав. Французький історик П. Ренувен, який детально вивчав європейський рух того періоду, зазначав, що в різних країнах одночасно підтримувалась ідея Об'єднаних Штатів Європи. І дуже часто саме в Об'єднаних Штатах Європи його прихильники вбачили засіб встановлення миру [12, с. 41-43].

В цілому європейський пацифістський рух і пацифістські організації середини та другої половини XIX століття залишили помітний слід в історії світового пацифізму і в теорії вічного та справедливого миру. Його учасники намагалися перенести теоретичні пошуки та проекти в практичну діяльність різних міжнародних та пацифістських організацій, намагаючись наповнити конкретним змістом численні мирні проекти, які висувалися в минулому (особливо у XVII - XIX століттях).

Необхідно зазначити, що у порівнянні з позиціями минулих століть сьогодні пацифізм наповнився новим змістом. Це пов'язано насамперед з тим, що у XX ст. людство зіткнулося з новими глобальними викликами – двома світовими війнами [2, с. 118].

Щодо типологізації пацифістської діяльності то слід зауважити, що поняття пацифізму в XX ст. відрізняється багатоплановістю і різноманітністю. Про це свідчить насамперед те, що його діяльність може бути у різних сферах соціальної дійсності: офіційної направленості (коли пацифізм діє на міждержавному і дипломатичному рівнях. Ця позиція бере свій початок з міжнародних конференцій у Гаазі на урядовому рівні, учасники яких були сповнені рішучості виробити такі правові норми та механізми, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення); ліберальної направленості (головною метою є врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій; визнання війни як абсолютного зла); соціал-демократичної направленості (сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції. Бере свій початок з конференції соціалістів нейтральних країн у Копенгагені 17-18 січня 1915 р., проти війни в квітні 1915 р. протестували делегати Міжнародного жіночого конгресу в Гаазі. В Росії війна викликала протести насамперед толстовців (антивоєнні заклики, демонстрації протесту, заклики до примирення); радикальної направленості (будь-яка антивоєнна діяльність розглядалась як державна зрада [5; с. 67-84]. Так, толстовці були заарештовані, і суд виніс вирок, за яким вони різні строки каторжних робіт; псевдопацифізм тоталітарних режимів та індивідуальний пацифізм таких видатних особистостей як Л. Толстой, М. Ганді.; релігійний, що спирається передовсім на духовні цінності і процеси; глобальний, який створив концепцію «культури миру» [18].

Також пацифізм буває пасивним і активним, абсолютним і відносним [6; с. 58-60]. Ми маємо сьогодні негативне і позитивне розуміння миру. Перше має на увазі мир як просту відсутність війни, інше – передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним. В основі цього розуміння – взаєморозуміння, терпимість, економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода [1; с.

11].

Існує велика кількість видів пацифістської діяльності, зокрема це: форми неучасті у війні і насиллі; різноманітні способи примирення противників за допомогою посередників; теоретичні проекти встановлення загального миру; спроби створення міжнародних органів, що гарантують безпеку і збереження миру, зокрема міжнародного арбітражу; мирні конгреси і конференції; демонстрації і маніфестації; релігійно-філософські теорії [10; с. 72-100].

Для пацифістів характерна пропагандистська діяльність. Вони теоретично і ідеологічно доводять, що політичні і військові конфлікти необхідно вирішувати за столом переговорів. В практичній сфері вони діють на основі особистого прикладу: відмовляються брати участь в політичних актах насильного характеру, організовують різні масові акції, направлені на мирне врегулювання конфліктів, безпосередньо займаються миротворчою діяльністю і т.д. Пацифізм зароджувався як ідейний напрям. Його прихильники виходили не стільки з реальної політичної практики, скільки з свого розуміння суспільства, людини і миру політики, тобто з світогляду [17].

Узагальнюючи аналіз утворення та розвитку такого явища як пацифізм, слід сказати що ідеологічною основою пацифізму виступають ліберальні і гуманістичні цінності, а носіями ідей пацифізму є різні верстви населення: інтелігенція, релігійно набудовані миротворці, молодь, неформальні організації, що включають ентузіастів, і т.д. В основі цього напрямку лежить ідея про загальне братство людей, необхідності подолати військові форми дозволу політичних проблем. Пацифізм традиційно спирався на ідею мирного дозволу політичних конфліктів. Він має безліч форм, але основною формою боротьби за мир представники цього руху рахують переконання і особистий приклад.

Діяльність пацифістів направлена на вирішення великої кількості завдань у суспільстві – політичних, соціальних, економічних, етичних, релігійних, практичних тощо [9; с. 26]. Задля стабільності функціонування всіх інститутів політичної системи у країні та розвитку зовнішніх міжнародних відносин дотримання таких принципів пацифізму як: ведення діалогу між різноманітними релігіями і культурами у країні, служіння соціальної справедливості і в першу чергу боротьбі з бідністю та іншими формами дискримінації; служінню примиренню між народами і всередині народів, пошуку вирішення конфліктів шляхом компромісів та консенсусу; пошуку методів здійснення екологічної відповідальності заради майбутніх поколінь; пошуку форм більш справедливого розподілу матеріальних благ та інших життєвих ресурсів, є дуже важливою складовою процесу побудови громадянського суспільства та іміджу країни на міжнародній арені.

1. Андреев В. Армия и политика: Дискурс о «терминах» или спор о роли Воор. Сил в обществе? // Красная звезда. – 12 нояб. – 1993. – С. 10-13. 2. Авраменко О. Про що мовчить воєнна доктрина України? // Людина

і політика. – № 2 (26). – 2003. – С. 118-123. **3.** Витоки і сутність ідеології ненасилля. – www.EduLec.com. – 2006 р. **4.** Воеволин А. Військова сила, цінності демократії та національні інтереси: варіанти взаємодії у сучасному світі // Людина і політика. – № 1. 2000. – С. 35-41. **5.** Война і мир в термінах и определениях. / Авт. А.А. Данилевич и др. – М.: По Рог. – 2004. – 623 с. **6.** Гриценко В., Костенко І. Еволюція засобів боротьби та вигляду воєнних конфліктів майбутнього. // НОМОС. – №3. – 2006. – С. 56-63. **7.** Глобалізація / Антиглобалізація. Девід, Мак-Грю, Ентоні Гелд. / Переклад І. Андрущенко. – К.: «К.І.К.» - 2004. – 178 с. **8.** Головатий М. Соціологія політики.: Навч. Посібн. Для ВУЗів. – К.: МАУП. – 2003. – 503 с. **9.** Зрезарцев Б.С. За мир – Голосом мільйонів. – К.: Політиздат. України, 1981. – 103 с. **10.** Иссерсон Г. Новые формы борьбы. — М.: Воениздат. – 2006. – 214 с. **11.** Лісничий В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн. – 2-е вид., випр. – Київ : «Професіонал», 2004. – 336 с. **12.** Нестеров В. «Що ти мовчиш, як Ліга Націй?» // Політика і культура. – 2002. – 23-29 квіт. (№ 14). – с. 41-43. **13.** Новикова Н. Суфражистское движение в Великобритании в годы первой мировой войны. – Ярославль. – 2000. – 170 с. **14.** Пацифізм в истории. Идеи и движения мира / РАН. Ин-т всеобщ. истории; Отв. ред. А.О. Чубарьян; Редкол.: Р.М. Илюхина и др. - М., 1998. - 289 с. **15.** Познанский Д. Христианство и пацифізм. // Україна православна. – 1 квітня. – 2005. - <http://www.pravoslavuye.org.ua> **16.** Ролан Р. «Пацифізм і революція» // Мой путь к революции. – «Изв. ЦИК СССР и ВЦИК» . - 30 июня. – 1934. **17.** Рудницький С., Бобрік Т. Словник з політології – <http://st.zu.edu.ua/polit/slovyk.htm> **18.** Толстой Л.Н. Сочинения / Истоки пацифізма Л. Н. Толстого (по «Севастопольским рассказам». – www.uusikotimaa.org **19.** Энциклопедический философский словарь. / Религиозный пацифізм. - <http://dic.academic.ru/>

Ф. Левченко

ПОЛІТИЧНА КЛАСИКА ПРЕТЕНДЕНТА НА ЛІТЕРАТУРНОГО НОБЕЛЯ ДОКТОРА ФРАНКА

Особливе місце серед мислителів та громадсько-політичних діячів України посідає Іван Якович Франко – «український велетень, який прийшов в історію українського народу як його Мойсей» [1]. Людина всебічних обдарувань, широкого європейського світогляду, філософської мудрості, класик вітчизняної літератури, він ще за життя був шанований як письменник, вчений і політик і знаний далеко за межами його рідної Галичини. Вітчизняні дослідники в галузі нобелістики одноставно стверджують про достовірність факту висунення кандидатури Івана Франка на літературного Нобеля. Переконливу характеристику його талантів і людських якостей дав уродженець Тернопільщини доктор філософії Йосиф Застирець в листі-поданні з Відня до Нобелівського комітету 26 листопада 1915 року, що зберігається в архіві Шведської академії під № 19 за 1915 рік: